

## Henszlmann Imre az intézményes műemlékvédelem szolgálatában (1872–1888)

1867-ben Magyarország önálló, alkotmányos monarchiává vált, s az Osztrák Császársággal közösen, dualisztikus keretek között működött tovább. A megváltozott politikai rendszerben számos új államjogi és belügyi feladat végrehajtásáról kellett intézkedni, amelyek előkészítő munkálataiba országgyűlési képviselőként Henszlmann Imre is bekapcsolódott. Az új államrendszer a kulturális élet területén is alapvető változtatásokat követelt, és korábban nem létező szervezetek felállítását tette szükségessé. Ezek közé tartozott a hazai műemlékvédelem önálló hivatalának létrehozása is.

Henszlmann 1869. december 16-án nyújtotta be első törvényjavaslatát a hazai műemlékek védelme ügyében. 1871 februárjában – Ipolyi Arnold és Rómer Flóris módosító javaslatait is figyelembe véve – már konkrét javaslattal állt elő egy országos műemlékvédelmi felügyelőség létrehozására. A Magyarországi Műemlékek Ideiglenes Bizottsága (MMIB) 1872. április 4-én alakult meg Szalay Ágoston vezetésével. Első előadója Henszlmann Imre, építész Schulek Frigyes lett, munkatársai között ott találjuk Ipolyi Arnoldot, Rómer Flórist, Steindl Imrét, majd Pulszky Ferencet is. Az újonnan alakult intézmény legfontosabb feladatának a műemlékek lajstromának összeállítását tekintette, eredményeiket 1880-ban nagyszabású kiállításon mutatták be. Henszlmann javaslatai nyomán született meg az Országgyűlés által 1881. május 28-án elfogadott első magyar műemlékvédelmi törvény, s alakulhatott meg immár állandó szervezete, a Műemlékek Országos Bizottsága (MOB).

Műemléki előadóként részben folytatta még a hivatal felállítása előtt megindított régészeti feltárásainak és helyreállításainak koordinálását (Eger, Pannonhalma, Pécs, Székesfehérvár),



Henszlmann Imréről és Schulek Frigyesről készült fotó a budai Nagyboldogasszony-templom feltárásakor, 1874  
Budapesti Történeti Múzeum, Kiscelli Múzeum, Fotótár

részben pedig újabb munkálatokat indítványozott (Aracs, Bártfa, Garamszentbenedek, Ják, Lébény, Kassa, Kolozsvár, Lőcse, Sopron, Vajdahunyad, stb.). A budapesti helyreállítások közül mindenekelőtt a budavári Nagyboldogasszony tiszteletére szentelt koronázó főtemplom, vagyis Mátyás-templom nagyszabású restaurálása érdemel említést, melynek helyreállítására Schulek Frigyes kapott megbízást 1874-ben. A középkori emlékek mellett figyelme kiterjedt a római kori maradványokra (aquincumi amfiteátrum) és az újabb korok épített örökségére is (Rudas fürdő). Henszlmann nevéhez fűződik továbbá az 1880-as évek elejétől a középkori falképek feltárását és lemásolását támogató program elindítása is, mely elsősorban Huszka József (1854–1934) sepsiszentgyörgyi rajztanár erdélyi és (részben felvidéki) tevékenysége révén vált szélesebb körben ismertté (Erdőfüle, Gelence, Homoródszentmárton, Sepsibesenyő, Székelyderzs). A helyreállításokban a német és osztrák építészek, elsősorban Friedrich von Schmidt szerepe volt meghatározó, majd Schulek Frigyes, Schulcz Ferenc, Steindl Imre és idősebb Storno Ferenc jutott a századfordulóig kiemelkedő megbízásokhoz. Műemléki előadóként 1876-ban jelentette meg a *Magyarország ó-keresztény, román és átmenet stílyű műemlékeinek rövid ismertetése* című korszakos könyvét. Címlapelőzékére a jáki templom nyugati homlokzatának és kapujának fényképe került, mely a XX. századtól a hivatal emblémájává vált.

Henszlmann Imre a műemléki hivatalban eltöltött tizenhat évnyi előadói tevékenysége során nem vitt irányító szerepet a helyreállítások során, inkább csak véleményezte azokat, ebben azonban rendkívül határozott álláspontot képviselt. Rendszerint nem a tényleges történeti állapotból indult ki, hanem egy általa föltételezett, stílszerű korszakból, vagy a meglévő történeti állapot *elméletileg* kialakított normatív esztétikai kritikájából. Nézeteit rendkívüli merevséggel, nem egyszer az építészekkel és a Bizottság tagjaival is szembekerülve képviselte. Állásfoglalásaiban nem nehéz fölfedezni Viollet-le-Duc francia építész hatását, aki számára a legnagyobb példaképet és mércét jelentette. Véleménye szerint a MOB feladata mindenekelőtt a stílszerűség fölötti őrködés, nem pedig a valóságos történelmi állapot helyreállítása. A stílszerűséget minden más szempont fölé emelő álláspontja a közelgő millennium eufórikus politikai légkörében szabad utat adott az olyan, a valóságtól messze elrugaszkodott építészeti megoldásoknak, melyek a romantikus töltésű nemzeti lelkesedést, Szent István dicső birodalmát, a három tenger mosta középkori Magyar Királyság illúzióját voltak hivatva képviselni.

Érdemeit mindez azonban nem csökkenti. Henszlmann Imrében a korszerű műemlékvédelem eszméjének elindítóját, működési feltételeinek megteremtőjét, 142 évig töretlenül működő hivatalának felállítását, az ország legjelentősebb műemlékeinek megmentőjét tiszteli ma is a művészettörténeti és műemlékvédelmi szakma.

(Kerny Terézia)